

koja traje, koju kao suvremenici percipiramo svim osjetilima i spoznajama i koja dramatično determinira naše postojanje, ali kojoj još nedostaje dimenzija »prave povijesti«, bar ona čije probleme možemo sagledati i vremenski osmisliti.

Premda će specijalisti za pojedina područja povijesti Rijeke detaljnije analizirati ovo djelo, već se sada može utvrditi da je autorski tim uspio prikupiti opsežnu faktografiju, izvršiti njezinu elaboraciju i približiti je sintezi. Stvoren je tako *corpus* sinteze koji odgovara današnjem stupnju razvoja naše historiografije, no, ujedno, i vrlo poticajan temelj za dalja istraživanja i još produbljenije sintetske pokušaje. Rijeka se ovim značajnim pothvatom pridružila seriji jadranskih i mediteranskih gradova koji posjeduju znanstveni prikaz svojega dugog razvoja — od dalekih prapovijesnih tragova do danas.

Miroslav Bertoša

PREZIMENA I NASELJA U ISTRI. NARODNOSNA STRUKTURA U GODINI OSLOBOĐENJA, Knj. 1—3, Pula—Rijeka 1985. i 1986.

Jedno od najosnovnijih i najprimarnijih prava čovjeka već od početaka njegova svjesnog bivstvovanja jest pravo na samostalnu upotrebu svoga jezika, a kasnije i prezimena. Slobodno korištenje i odazivanje na ime koje je čovjek sâm odabrao ili su mu ga roditelji dali, ili ga je pak dobio na drugi način, oduvijek se smatralo osnovnim pravom i nije smjelo dolaziti u pitanje. Prirodna ili nasilna denacionalizacija smatrala se ružnom i štetnom rabotom u svim vremenima i u svim društvima, pa tako je to i danas, a davanje ili preuzimanje imena osobito značajnim i časnim činom.

Talijanski fašistički ideolozi tako nisu mislili; jedna država — jedan narod, to je bio imperativ koji je trebao dati snagu Mussolinievu tobožnjem »Rimskom Carstvu«, osigurati mu »vječnost«, utjecati na drukčije odvijanje povijesti.

God. 1918. Istra je okupirana uz druge jugoslavenske krajeve, a Italija ju je zadržala sve do 1941. godine. Najprije državni organi tzv. demokratske Kraljevine Italije, a zatim i fašistička tijela te iste apeninske zemlje sistematski i organizirano išla su protiv svih interesa Hrvata i Slovenaca, čak ih i fizički tjerajući iz zemlje. Jedan od načina da se Istrani-Slaveni upokore (a Gortanova žrtva, npr., govori da se oni nisu dali smiriti) bilo je i oduzimanje prava da se služe svojim materinjim jezikom u javnome životu, da se nazivaju svojim slavenskim, hrvatskim imenima i prezimenima, odnosno pridjevcima ukoliko nisu bili talijanizirani. U 20-im godinama donesena je zakonska odredba prema kojoj su sva »nečasna«, dakle slavenska, hrvatska imena i prezimena prestala vrijediti i nasilno su pretvorena u talijanska. Taj sistem proširen je 1941. god. i na novo okupirana područja pa je i autor ovoga priloga od 1941. do 1943. god. imenovan s desetak različitih prezimena, među kojima su bili i ovi oblici: Strcich, Starcich, Stercich, Stechio itd., naravno s imenom: Pietro. Ogroman je bio posao kojim je Istra — barem po vanjštni — pretvarana u talijansku pokrajinu, pa je krajem 20-ih godina nestajala i zadnja hrvatska štampana riječ.

Još 1943. god. Okružni NOO za Istru donio je odluku kojom se ukidaju svi potalijančeni nazivi te imena i prezimena. Odmah poslije oslobođenja — u trenucima početaka borbe za Istru na međunarodnom polju, sačinjen je i materijal koji je 1946. god. objavljen na francuskom jeziku: »Cadastre national de l'Istrie (d'après le recensement du 1er octobre 1945);«, u izdanju Jadranskog instituta

tadašnjega Sušaka (istočni dio današnje Rijeke), s posebnim prilogom-edicijom: »Index patronymique. Supplément au Cadastre national de l'Istrie d'après le Recensement du 1er Octobre 1945«, Sušak 1946. Prezentiran je još kao dokumentacijska građa Međusavezničkoj komisiji za razgraničenje između Jugoslavije i Italije u Pazinu, a bila je važan uteg uz jugoslavenske zahtjeve i na Mirovnoj konferenciji u Parizu. God. 1985. i 1986. ponovno je objavljen taj materijal, ali znatno dopunjen i izmijenjen, tako da sada nosi naslov: »Prezimana i naselja u Istri. Narodna statistika u godini oslobođenja«; precizirano: »Prema Cadastre national de l'Istrie i drugim izvorima priredili Josip Bratulić i Petar Šimunović«, i to kao dio serije »Istra kroz stoljeća« čiji je glavni urednik Zvane Črnja, a izdavač Čakavski sabor u Puli; suizdavači su Istarska naklada Pula, Otokar Keršovani Opatija, Edit Rijeka i Centro di ricerche storiche Rovinj. God. 1985. štampane su dvije cjeline kao 25. i 36. knjiga VI. kola, 1986. zadnji dio materijala kao 37. knjiga VII. kola. U prvoj knjizi objavljen je opsežan »Predgovor« (str. 7—34) i »Literatura« (str. 35—36) priređivača J. Bratulića i P. Šimunovića, zatim su preštampani »Uvod, objašnjenje i napomene uz izdanje Cadastre national de l'Istrie — Sušak 1964. Urednici: J. Roglić, R. Maixner, L. Čermelj, M. Gržetić i J. Pucić« (str. 37—42) te »Kriteriji za razlikovanje istarskih prezimana po njihovoj jezičnoj pripadnosti« (str. 42—51), i sâm osnovni tekst »Prezimana i naselja u Istri. Narodna statistika u godini oslobođenja« (str. 55—315); druga knjiga je nastavak prve (str. 7—333), te daje i »Notu« (sažetak na talijanskom jeziku), koji su napisali sadašnji priređivači J. Bratulić i P. Šimunović; treća knjiga sadrži »Abecedna kazala« a ima i »Uvod« istih priređivača (str. VII—XI), te su preštampana i »Uvodna objašnjenja u izdanju 'Index patronymique' Petra Skoka, Mirka Deanovića i Franca Ramovša (str. XII—XV), te sama »Abecedna kazala prezimana i naselja«, koja imaju posebnu »Napomenu priređivača« Kate Zorzut (str. XIX), te samo »Abecedno kazalo prezimana« (str. 1—183) i »Abecedno kazalo naselja« (str. 185—224); na kraju je »Nota« (sažetak na talijanskom jeziku) te »Ispravak« (str. 226—230) i geografska karta »Upravna podjela Istre 1910, 1945. i 1986.«.

Priređivači novog izdanja J. Bratulić i P. Šimunović istakli su: »Ova knjiga ima danas drugu namjenu i drukčije značenje nego u vrijeme njezina nastanka 1946. godine, kada je prezimenima kao stvarnim spomeničkim činjenicama svjedočila o narodnosnom stanju u Istri neposredno nakon drugog svjetskog rata. Ona u ovom izdanju ima povijesno obilježje. Prevedena i dopunjena prezimenima svih Istrana, koji su u njoj popisani, postaje povijesno vrelo svim budućim proučavanjima narodnosnog stanja Istre, Cresa i Lošinja. Ovo je najcjelovitiji i najbolje obavljeni i objavljeni popis istarskih prezimana« (I/22). Ostavimo nastranu pretjeranu samohvalu (»najcjelovitiji i najbolje obavljeni«) kada se radi i o ponovljenom iako dopunjenom izdanju, ali činjenica jest: »Prezimana su važni spomenici narodnosnog stanja. U njima su pohranjeni mnogobrojni povijesno razložni motivi društvenih zbivanja. Ona su odraz spoznajnog svijeta u okviru društva i vremena u kojem su nastala. Ona upućuju na krvno, rodoslovno i narodnosno porijeklo. Ako se valjano istraže i prouče, postaju vjerodostojni svjedoci materijalnog i duhovnog života puka koji ih je stvorio i sabio u njima svoj svjetonazor, pisao svoju povijest, čuvao svoje korijene. Kao jezični izraz istarska su prezimana svjedoci svoje jezične pripadnosti i jezičnog prožimanja onda na periferiji Slavije i Romanije u milenijskoj jezičnoj i biološkoj simbiozi hrvatskog i romanskog življa« (I/23). Važno je napomenuti da su u knjizi iz 1946, odnosno u knjigama iz 1985. i 1986. god. prvi put u historiji (a bilo je i drugih popisa) našli jedni uz druge pripadnici raznih naroda, narodnosti i etničkih grupa — od Hrvata, Talijana, Crnogoraca do Slovenaca te do pripadnika drugih grupa za koje se smatra da mogu biti etničke cjeline, kao što su to

Istroromani i Istrorumuni. Naravno, izvršeni su ispravci i korekcije, dopune u skladu sa sadašnjim znanjem i stanjem u nauci o prezimenima i nazivima te pojmom Istre (npr., dodan je popis iz Pule).

»Cadastre national de l'Istrie« i, sada, »Prezimana i naselja« svojevrsni su krsni list Istre — s pravom kažu sadašnji priređivači trotomnog izdanja, kapitalnoga po svojoj biti, upravo historijskog po svojoj vrijednosti. Jer, prezimana nisu samo jezični i povijesni spomenici; oni su u slučaju Istre uglavnom odraz političkih napetosti, u slučaju hrvatskog i slovenskog svijeta — odraz snažnoga otpora talijanskoj iredenti i fašizmu, prava osnovica opstanka. Djelo je neposredna slika jednoga vremena, tj. onoga prvoga poslijeratnog perioda, ali je i osnovno znanstveno i stručno djelo koje smo dobili, evo, sada ažurirano nizom novih rješenja.

Petar Strčić

T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC i Š. PERIČIĆ,
ZADAR POD MLETACKOM UPRAVOM, Prošlost Zadra — knj. III, Zadar 1987,
638 str. + 48 tabli

U izdanju Filozofskog fakulteta u Zadru i RO »Narodni list« napokon se pojavila i treća knjiga povijesti Zadra, zajednički rad četvorice autora, već osvjeđoenih stručnjaka za područja što ih ovdje obrađuju.

T. Raukar obradio je u pet poglavlja društvenu, ekonomsku i političku povijest grada u 15. i 16. stoljeću [*Ponovo pod mletačkom vlašću (1409—1500), Razvoj privrede u XV. st.: od uspona prema zastoju, Zadarsko društvo u XV stoljeću, U sjeni turskih ratova (1500—1573) i Privreda i društvo za turskih ratova u XVI st.*]. 17. i 18. stoljeće prikazao je u nekoliko poglavlja Š. Peričić (*U vrtlogu ratova XVII stoljeća, Upravno-političko i sudsko središte pokrajine u XVIII st., Gospodarske prilike u XVIII stoljeću, Društvene prilike u XVIII stoljeću*). Slika je zadarske povijesti upotpunjena poglavljima o likovnim umjetnostima I. Petriciolia (*Od gotike do renesanse, Renesansna tvrđava i Vrijeme baroka*) i književnosti F. Šveleca (*Počeci svjetovne književnosti, U znaku protureformacije i slovinstva i Akademije*). Na taj način nije zanemareno nijedno važnije područje zadarske prošlosti. Petricioli se pobrinuo da nam unutar svog teksta, mada se formalno u nj ne uklapa, prikaže i svakodnevni život ulice, ali i unutrašnjost kuća, bar koliko to dosadašnja istraživanja omogućuju.

Prvu knjigu serije, *Zadar u starom vijeku*, napisao je Mate Suić, a drugu, *Zadar u srednjem vijeku*, Nada Klaić i Ivo Petricioli. Kako je čitava serija zamišljena u pet knjiga, to je, dvanaest godina nakon pojave prve knjige, ostvareno više od pola projekta. Naizgled se napreduje sporo, no poznavajući naše prilike, u kojima se do danas nije pojavila još ni jedna sustavna povijest bilo kojega našega grada, bar ne opsegom slična ovoj, moramo ovaj napor ocijeniti kao izuzetno uspješan. To više što dosada objavljene knjige doista zadovoljavaju sve zahtjeve što se postavljaju pred pisce povijesti nekoga grada. Autori su, mislimo, pružili našoj znanosti obrazac za sastavljanje sličnih djela pri čemu im je jedino ograničenje bila nedostatnost dosadašnjih istraživanja nekih segmenata zadarske prošlosti. Ovu seriju valja, dakle, shvatiti i kao temelj osuvremenjivanju historiografskih istraživanja, jer pruža solidno polazište budućim istraživanjima svakodnevnog života, duhovnih struktura i sličnoga. Nije slučaj da je baš povijest

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.